

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
Богдана Павла Анатолійовича
на тему

«Модифікації образотворення в історії естетичної думки»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 - філософія

Актуальність теми дисертації.

Рецензована дисертація, що присвячена вивченню модифікацій образотворення в історії естетичної думки є безсумнівно актуальною. Про це свідчить незгасаючий вогонь дискусій про природу образу та його співвідношення з тим, що він зображує. Зростання наукового інтересу до даного тематичного поля спричинене змінами у соціальному та технологічному просторі людського буття. Перехід від традиційного суспільства до суспільства модерну та постмодерну супроводжується аксіологічними зсувами, які постають як трансформації ціннісного виміру, в координатах якого визначає своє буття людина посттрадиційного суспільства, людина, занурена у постнекласичні практики.

Виникнення нових форм чуттєвості та художньої практики актуалізує потребу сучасної естетики в дослідженні власного категоріального апарату, наповненні традиційних понять новими культурними смислами, спираючись не лише на усталені норми, але і на розуміння трансформацій методологічних настанов. Актуальність цього дослідження полягає в тому, що тема образотворення відтворюється в кожному конкретно-історичному епоху на всіх етапах розвитку естетичної думки та перманентно наповнюється новими сенсами. Сучасна постановка проблеми образотворення пов'язана з кризою мистецтва та відображає тенденцію відчуження мистецтва від соціальних процесів, що ускладнює його здатність формувати й виражати ідеали.

В роботі досліджуються основні поняття естетики: «образ», «праобраз», «імітація», «наслідування», «зображення», «ідея», «ідеал», «форма», «зміст», «пластичний образ», «скульптурність», «руйнація образу». Особливу увагу в

дисертаційному дослідженні приділено еволюції поняття образ та поставанню концепту образотворення в естетиці.

Дослідження практик образотворення та філософська рефлексія над ними дозволило автору перейти до визначення практичної сутності, до розуміння активності мистецтва. В роботі розкрито культуротворчий потенціал образотворчого мистецтва, показано, що художнє образотворення це не тільки особлива форма духовно-практичного освоєння дійсності, а й спосіб виробництва чуттєвості та особлива форма актуалізації суб'єкта в соціальній структурі. Активність художнього образу досліджено в роботі в контексті визначення ролі суспільного ідеалу як сформованої та встановленої норми співіснування індивідів у суспільстві, взірця для естетичної (чуттєвої), етичної, професійної, політичної та правової діяльності. Автор розкриває закономірності перетворення суспільного ідеалу (заперечення минулої цілісності) в різних історичних реаліях та особливості його втілення у витворах мистецтва. Такий підхід до розуміння активності мистецтва обумовлює практичну цінність дослідження для завдань в педагогіки та соціальної реновації.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в наступному:

1. Визначено та проаналізовано «теоретико-метологічні засади проблематизації концепту образотворення в філософській думці», «досліджено сучасні підходи до переосмислення практик образотворення»; образотворення визначено як «форму естетичної практики, орієнтовану на естетичний принцип доцільності, що містить етапи присутності, репрезентації та презентації».

2. Виявлено «підстави опозиції образу та ейдосу, форми та матерії», що склалися в античній естетиці. «Розглянуто платонівську антитезу ілюзорності як видимості» та справжнього буття, «як праобраза навіть чуттєвих речей, що стало підставою уточнення меж філософських полів гносеології та естетики», а також представлено «інший когнітивний підхід», запропонований Аристотелем,

в якому скасовується «такий ступінь протиставлення ідеального та реального», що розкриває шлях до розкриття «динаміки співвідношення концептів форми та матерії».

3. «Прояснено специфіку взаємозв'язку образотворчих мистецтв в концепціях німецького Просвітництва, яке узагальнило досвід античної та ренесансної естетичної думки» та водночас виступило з критикою їх концептуальних положень, «що виявило необхідність уточнення «границь» видів мистецтв»; показано зміна інтерпретації образу в концепціях Просвітництва.

4. «Обґрунтовано статус образу для «класичної форми мистецтва» як «прекрасного скульптурного образу» (згідно Г. Гегеля), що «бере своїм змістом той ступінь духовності, який покликаний втілити духовну індивідуальність як явище у матеріальному елементі» та в генезі Абсолютного духу досягає «єдності змісту та форми», доведено, що гегелівське «повернення до пластичних витоків образу» залучає і кантівську тезу про значення естетики для «систематичного поділу філософії», і передбачає фіхтевську рівновагу у «формотворчій здатності Я», що є «спроможністю до творення образів» та стає, перш за все, силою «творити себе».

5. Розглянуто особливості «рецепцій образотворення в українській філософії», зокрема в естетико-філософських розвідках Г. Сковороди, П. Юркевича, І. Франка, А. Канарського. Показано як відбувалися «модифікації концепту крізь експлікацію термінів «образ благочестя», «першобраз» та «образ буття», «поетична творчість», «со-образне» та «без-образне/потворне».

6. Визначено підстави «руйнації образу» та розкрито особливості теоретичного осмислення та практичного втілення «активності мистецтва в перспективі культуротворення сьогодення».

Достовірність та новизна наукових результатів забезпечується актуальністю проблеми дослідження, правильним визначенням об'єкта та предмета дослідження, чіткою постановкою мети та завдань, що дозволило дисертанту послідовно розкрити свої ідеї, обґрунтувати їх на основі ретельно продуманої методології та завдяки використанню наукових методів.

Достовірність результатів дослідження підтверджується широкою контекстуальністю історико-філософських розвідок здобувача, а також аналізом та узагальненням досвіду практичної освітньої роботи в художніх навчальних закладах.

Наукові дослідження були виконані здобувачем на кафедрі філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського в рамках ініціативної наукової теми: «Філософія творчості як теоретична основа технологічних і соціальних інновацій», номер державної реєстрації УкрІНТЕІ No 0121U113478, дата реєстрації: 21.10.2021 р. під керівництвом доцента, кандидата філософських наук, доцента Костроміної Ганни Михайлівни.

Отже, поставлене в дисертаційній роботі наукове завдання - здійснити філософсько-естетичне дослідження актуальних модифікацій образотворення в проблемному полі класичної естетики, виявити форми їх рецепції та переосмислення в контексті теоретичного поля сучасної естетики - виконано повністю, здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Богдана П. А. повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 033 – «Філософія» та напрямкам досліджень відповідно до освітньої програми «Філософія».

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям «філософія».

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Богдана Павла Анатолійовича є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Це дозволяє зробити висновок про дотримання автором принципів академічної доброчесності.

Мова та стиль викладення результатів.

Дисертаційна робота написана академічною українською мовою. У тексті роботи використано загальноприйняту термінологію, філософські поняття та категорії. Представлена на рецензування наукова праця логично структурована. Структура дисертації підпорядкована досягненню поставленої мети та виконанню визначених завдань. Заявлені назви розділів та підрозділів відповідають їхньому змісту.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які мають підрозділи, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації 257 сторінок, з них 226 сторінок основного тексту. Список використаної літератури містить 186 найменувань.

У Вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, визначено її актуальність, розкрито ступінь її наукової розробленості, означено об'єкт та предмет дослідження, визначено мету й завдання, Вступ містить визначення теоретичного і практичного значення отриманих результатів, особистого внеску здобувача, опис апробації результатів дослідження, публікацій за темою дисертації, а також її структури.

Мета дисертаційного дослідження полягає у філософсько-естетичному аналізі актуальних модифікацій образотворення в проблемному полі класичної естетики, а саме: у виявленні форм їх рецепції та переосмислення в контексті теоретичного поля сучасної естетики.

У першому розділі дисертації розкрито теоретико-методологічні засади та витоки дослідження концепту образотворення в естетичній думці. В історії філософської думки, образ розглядався як визначальний у формуванні культури й суспільної структури. Аналіз мистецтва, зокрема скульптури, розкриває його активну природу, що синтезує раціональне та чуттєве сприйняття. Образність і пластичність визначено автором як ключові механізми усвідомлення та мислення, завдяки яким культурні ідеали трансформуються і передаються у межах різних історичних епох. Осмислюючи витоки та засади становлення концепту образотворення в античній філософії, автор робить висновок, що

образ спільного життя створюється в античній культурі зокрема на основі ролі образотворення в формуванні гармонійного суспільного життя.

У другому розділі розкрито розуміння динаміки взаємодії само-образу мистецтва та його «класичної форми» в модерній філософії. Зауважується, що в концепціях німецького Просвітництва образотворчі мистецтва розглядаються крізь пластичність як ключову категорію мислення та творчості, що забезпечує взаємодію чуттєвого та раціонального, індивідуального і загального. Пластичність дозволяє мисленню схоплювати і трансформувати образи, формуючи нові ідеї, що простежується у філософії Спінози, Канта, Гегеля та Лессінга. Особливу увагу приділено скульптурності як принципу фіксації ідей у мистецтві та мисленні, а також взаємозв'язку різних видів мистецтва, зокрема малярства і поезії, у формуванні естетичних і моральних цінностей. Дослідження доводить, що пластичність і образність мислення є не лише мистецькими поняттями, а й механізмами культурного осмислення, що поєднують традицію із сучасними формами вираження.

В третьому розділі дисертації розкрито специфіку рецепції образотворення в українській філософії. Дослідження концентрується на ідеях Сковороди, Юркевича, Франка і Канарського, які досліджували проблематику гармонії людини та суспільства, взаємозв'язок духу і матеріальності та роль естетичних ідеалів у культурному розвитку. Кордоцентризм висвітлює дуалізм земного й небесного, а в концепції Канарського наголошується на значенні суспільних ідеалів і мистецьких форм у трансформації соціальних відносин. Особливої уваги віддано ідеям Анатолія Канарського, який розвивав діалектичну концепцію естетики, аналізуючи ідеал як ключову категорію, що відображає розвиток суспільної свідомості й чуттєвості.

Дослідження підстав «руйнації образу» та ролі активності мистецтва в перспективі культуротворення сьогодення обумовило необхідність визначення суспільного ідеалу та форм його матеріального прояву (взірець, канон, пам'ятник), відношення художніх напрямів до ідеалу в контексті наступних концептів: класика, модернізм, постмодернізм, авангардизм, постмодернізм. Виявлено, що у некласичній естетиці зміст образотворення трансформується,

утворюючи модифікації, які є адекватними новим реаліям культури. Стають актуальними такі деформації образу як його руйнація, абстрагування та художній вандалізм. Політичний вандалізм досліджується в роботі як феномен, що відображає глибинні суспільні суперечності.

У Висновках узагальнено результати проведеного дослідження, які повною мірою кореспондують із пунктами новизни, що винесеш на захист, метою та завданнями дослідження. Автором також окреслено перспективи подальшої розробки дисертаційної проблематики.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Наукові результати дисертації пройшли належну наукову апробацію. За темою дисертаційного дослідження автор має три публікації у фахових наукових виданнях України з філософських наук, одну статтю у міжнародному іноземному виданні, та 5 публікацій в збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

Публікації у трьох фахових виданнях та апробація результатів дослідження на п'яти наукових конференціях з публікацією тез доповіді свідчать про достатній рівень наукової та професійної активності автора. Зміст опублікованих праць дисертанта відображає результати дисертаційного дослідження з достатньою повнотою. В наукових публікаціях П. Богдана на високому науковому і теоретико-методологічному рівні, з дотриманням принципів академічної доброчесності висвітлені основні положення та результати дисертаційного дослідження, а також матеріали, що мають безпосередній стосунок до теми дослідження. Таким чином, наукові результати, описані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Поряд із загальним позитивним враженням від дисертації Богдана П. А., окремі положення роботи викликають питання і бажання отримати уточнення та подискутувати.

1. Павло Богдан провів чималу історико-філософську розвідку щодо модифікації образотворення в естетичній думці. В роботі послідовно проводиться думка, що кожна культурно-історична доба наповнює новим змістом естетичні категорії і, зокрема, поняття образ. Проте хотілося б почути пояснення, які закономірності трансформації змісту естетичних категорій було розкрито в дисертаційному дослідженні.

2. Автор стверджує, що «проблеми нормативності в образотворчій діяльності ставлять питання про істинність судження щодо природи краси». Бажано дати більш розгорнуте теоретичне обґрунтування розуміння істинності естетичного судження.

3. У третьому розділі зроблено акцент на образності мистецтва як засобу перетворення суспільних відносин. Окресліть теоретичні положення Вашої роботи, що дають підстави для такого розуміння ролі мистецьких форм у розвитку суспільства.

4. В дисертації досліджено політичний вандалізм як феномен, що відображає глибинні суспільні суперечності. Підкреслено, що «політичний вандалізм має об'єктивну соціально-економічну природу: це не просто акти індивідуальної руйнації, а відображення колективної реакції на відтворення застарілих ієрархій у суспільстві». Проте в роботі недостатньо обґрунтовано теоретико-методологічні підходи, що є основою для такого розуміння соціальних феноменів.

При цьому вважаю, що висловлені зауваження та уточнення не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну, теоретичну та практичну значимість результатів, отже не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу.

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Богдана П. А. за темою «Модифікації образотворення в історії естетичної думки», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «03 – Гуманітарні науки» за спеціальністю «033 – Філософія», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні,

без порушень принципів академічної доброчесності, сукупність теоретичних і практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має суттєве значення для напряму філософії. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Автор дисертаційного дослідження Богдан Павло Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «033 – Філософія».

Рецензент:

доцент кафедри філософії
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
кандидат філософських
наук, доцент

Олена КОВАЛЬ

«26» 06 2025 року

